

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ  
ORIGINAL PAPER

**Ο κοινωνικο-ψυχολογικός αντίκτυπος  
της πανδημίας COVID-19  
στην ελληνική κοινωνία  
Μια έρευνα ερωτηματολογίου σε ενήλικες**

**ΣΚΟΠΟΣ** Η διερεύνηση του ψυχικού και κοινωνικού αντίκτυπου της πανδημίας και του παρατεταμένου εγκλεισμού στην ελληνική κοινωνία. **ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ** Η μελέτη διενεργήθηκε με τη μορφή ερωτηματολογίου για την εξέταση της επίδρασης της πανδημίας COVID-19 στην ελληνική κοινωνία. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 24 ερωτήσεις. Οι πρώτες δύο αφορούσαν στον καθορισμό των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος και οι υπόλοιπες στην επίδραση της πανδημίας COVID-19 σε σχέση με ποικίλους τομείς της καθημερινότητας και το κατά πόσο αυτή έχει επηρεαστεί. Στη μελέτη συμμετείχαν 250 ενήλικες (80 άνδρες, 170 γυναίκες). **ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ** Το 88,4% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι είχαν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την πανδημία και το 70,8% ότι ανησυχούσαν αρκετά για το μέλλον. Οι γυναίκες φάνηκε να έχουν επηρεαστεί σε μεγαλύτερο βαθμό. Η μείωση των καθημερινών δραστηριοτήτων τους, καθώς και η εντονότερη ανησυχία για το μέλλον και για την υγεία των οικείων τους, διέφερε σημαντικά από τις αντίστοιχες των ανδρών. **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ** Η πανδημία COVID-19 και η επιστράτευση μέτρων καραντίνας-εγκλεισμού ενέχει κινδύνους τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Η ψυχική και η πνευματική υγεία των ανθρώπων έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό και αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν τους επερχόμενους μήνες.

Οι πανδημίες δεν αποτελούν μια σύγχρονη έννοια, καθώς οι πρώτες αναφορές χρονολογούνται ήδη από την αρχαιότητα. Μια πανδημία προκαλεί σημαντικές επιπτώσεις όχι μόνο στην υγεία, αλλά και στην οικονομία και στην ψυχολογία του ατόμου.<sup>1</sup>

Ένα τυπικό σωματίδιο κορωνοϊού έχει σχήμα σφαιρικό, διάμετρο 120–160 nm και μέγεθος 40.000 kDa. Οι κορω-

νοϊοί καλύπτονται από φάκελο που αποτελείται κυρίως από πρωτεΐνη Μ. Η εν λόγω πρωτεΐνη είναι ευαίσθητη σε οξειδωτικούς παράγοντες και μη ιονικά απορρυπαντικά και αυτός είναι και ο λόγος που συστήνεται η τακτική πλύση των χεριών και η χρήση των αντισηπτικών.<sup>2</sup> Πάνω στον φάκελο βρίσκονται πρωτεΐνες S, οι οποίες ομοιάζουν με ακίδες/καρφιά (spikes) και προσδίδουν ένα χαρακτηριστικό και μοναδικό σχήμα στην οικογένεια των κορωνοϊών.

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2022, 39(1):89–97  
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2022, 39(1):89–97

Κ. Τσάπου,<sup>1</sup>  
Ε. Ψαρρά,<sup>1</sup>  
Ι. Κωνσταντίνου,<sup>1</sup>  
Δ. Καββαδάς,<sup>1</sup>  
Σ. Χεριστανίδης,<sup>1,2</sup>  
Ε. Σιδηρόπουλος,<sup>1</sup>  
Γ. Παπαζήσης<sup>1,3</sup>

<sup>1</sup>Διδρυματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Υγεία και περιβαλλοντικοί παράγοντες», Σχολή Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη  
<sup>2</sup>Εργαστήριο Φυσικής της Ατμόσφαιρας, Τμήμα Φυσικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη  
<sup>3</sup>Εργαστήριο Κλινικής Φαρμακολογίας, Σχολή Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη

The socio-psychological impact of the COVID-19 pandemic on Greek society: A survey of Greek adults

Abstract at the end of the article

**Λέξεις ευρετηρίου**

Ελλάδα  
Ηλικία  
Καραντίνα  
COVID-19  
Κοινωνία  
Φύλο

Υποβλήθηκε 28.3.2021  
Εγκρίθηκε 17.4.2021

Η πρωτεϊνική κάψα τους έχει ελικοειδές σχήμα, ενώ το γονιδίωμα των ιών αυτών ανήκει στην κατηγορία IV, δηλαδή είναι θετικό μονόκλωνο RNA. Επίσης, το γονιδίωμα τους ξεχωρίζει ανάμεσα σε όλους τους κορωνοϊούς με γονιδίωμα RNA, εξ αιτίας του μεγάλου του μεγέθους.<sup>2</sup> Οι εκδηλώσεις των κορωνοϊών στον άνθρωπο αφορούν κυρίως στην ανώτερη αναπνευστική και στη γαστροοισοφαγική οδό, και η σοβαρότητά τους ποικίλλει από ήπια έως πολύ σοβαρή-θανατηφόρα.<sup>3</sup>

Ο SARS-CoV-2 είναι από τις πλέον σοβαρές μορφές κορωνοϊών, όχι τόσο ως προς τη θνησιμότητα, αλλά ως προς τη διασπορά του. Η μετάδοση γίνεται κυρίως μέσω του αναπνευστικού με σταγονίδια από τον πταρμό, τον βήχα ή την εκπνοή, ενώ διερευνώνται και άλλοι πιθανοί τρόποι μετάδοσης.<sup>4</sup> Πιο συγκεκριμένα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) αναφέρει ότι η μετάδοση της COVID-19 οφείλεται κυρίως σε άτομα που έχουν έκδηλη κλινική συμπτωματολογία ή βρίσκονται λίγο πριν από την εμφάνιση συμπτωμάτων, αν και είναι δυνατή η ύπαρξη ασυμπτωματικού φορέα.<sup>5</sup> Η αυξημένη μεταδοτικότητα του σε σχέση με τους άλλους κορωνοϊούς είναι ακόμη υπό διερεύνηση.<sup>6</sup>

Παρ' όλες τις διαθέσιμες φαρμακευτικές αγωγές και την ανάπτυξη νέων εμβολίων και φαρμάκων, ο πλέον σημαντικός παράγοντας που θα συμβάλει στην καταστολή της πανδημίας είναι τα υγειονομικά μέτρα τα οποία θα εφαρμοστούν στην κοινωνία.<sup>7</sup> Για να αποφευχθεί η μετάδοση, ο ΠΟΥ συνιστά μια ολοκληρωμένη σειρά μέτρων, που περιλαμβάνουν την αναγνώριση κρουσμάτων, την ιχνηλάτηση, τη χρήση μάσκας, την εφαρμογή προφυλακτικών μέτρων, την τακτική υγιεινή των χεριών και την εξασφάλιση καλού αερισμού σε κάθε χώρο.<sup>8</sup>

Ο εγκλεισμός και η επιβολή καραντίνας στους ασθενείς έχει ως στόχο τη μείωση της κινητικότητας της κοινωνίας προκειμένου να περιοριστεί η μετάδοση της νόσου. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την κοινωνική αποστασιοποίηση, θέτοντας περιορισμούς στον αριθμό των ατόμων που μπορούν να παραβρεθούν σε έναν ορισμένο χώρο. Η εφαρμογή μέτρων εγκλεισμού είναι χρήσιμη, ειδικά σε περιπτώσεις όπου η ιχνηλάτηση της νόσου είναι δύσκολη. Οι κοινωνικές, οι οικονομικές επιπτώσεις καθώς και οι επιπτώσεις στην υγεία του ατόμου, τόσο σε σωματικό όσο και σε πνευματικό-ψυχικό επίπεδο, λόγω των μέτρων εγκλεισμού, είναι δεδομένες και στόχος πρέπει να είναι η προσπάθεια βελτίωσής τους.<sup>7,9</sup> Η παρούσα εργασία είχε ως στόχο την αξιολόγηση των επιπτώσεων της πανδημίας στην ελληνική κοινωνία, υποθέτοντας ότι η ηλικία και το φύλο σχετίζονται με τον βαθμό εκδήλωσης των ψυχολογικών και των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης αυτής.

## ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

### Σχεδιασμός έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη ηλεκτρονικά προκειμένου να διαπιστωθούν οι κοινωνικές, οι οικονομικές και οι ψυχικές επιπτώσεις της COVID-19 στην ελληνική κοινωνία. Συγκεκριμένα, σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο 24 ερωτήσεων και δημοσιεύτηκε σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, όπου έγινε δειγματοληψία από fora και δίκτυα κοινωνικών ομάδων διαφόρων περιοχών της Ελλάδας, ενώ η συμπλήρωσή του πραγματοποιήθηκε μέσα από τη χρήση φορμών της Google (Google Forms). Το ερωτηματολόγιο ήταν ανοικτό προς συμπλήρωση από 3.1.2021–20.1.2021, ενώ οι συμμετέχοντες ήταν ενήλικες ηλικίας >18 ετών.

### Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου οι συμμετέχοντες αρχικά απαντούσαν ποιο είναι το φύλο τους (άνδρας, γυναίκα) και σε ποια από τις τρεις ηλικιακές ομάδες ανήκαν (18–30, 31–50, 51 και άνω).

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 24 ερωτήσεις (πίνακες 1, 3–5). Οι πρώτες ερωτήσεις αφορούν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος (πίν. 1). Το δείγμα αξιολογήθηκε ως προς το κατά πόσο ανήκε σε ευπαθείς ομάδες (πίν. 3). Οι ερωτήσεις στοχεύουν στην αξιολόγηση των στοιχείων σχετικά με την πρόληψη απέναντι στον ιό, καθώς και στα συναισθήματα του πληθυσμού ως προς τη νόσο (πίνακες 3–5). Επίσης, εξετάστηκε η αποστασιοποίηση του ατόμου από το κοινωνικό σύνολο λόγω της πανδημίας (πίνακες 4, 5) και αξιολογήθηκε η ανησυχία του δείγματος σε σχέση με τη διατήρηση της υγείας αυτού και του άμεσου οικογενειακού του περιβάλλοντος (πίνακες 4, 5). Τέλος, αξιολογήθηκαν οι μεταβολές των συνθηκών εργασίας λόγω του εγκλεισμού, καθώς και η στάση της πολιτείας απέναντι στην πανδημία και πώς αυτή κρίνεται από τον πολίτη.

Γ' αυτόν τον σκοπό, οι ερωτήσεις διακρίθηκαν ανάλογα με το περιεχόμενό τους σε (α) ερωτήσεις δημογραφικές (πίνακες 1, 2), (β) διχοτομικές ερωτήσεις (πίν. 3), (γ) ερωτήσεις κλίμακας Likert-4 (πίν. 4) και (δ) ερωτήσεις γενικού τύπου (πίν. 5).

### Έγκριση – ενημέρωση

Τα άτομα που έλαβαν μέρος ενημερώθηκαν ότι η συμμετοχή

**Πίνακας 1.** Απαντήσεις σε ερωτήσεις σε σχέση με το φύλο και την ηλικιακή ομάδα.

Ερώτηση	Απάντηση	n	%
Φύλο	Άνδρας	80	32,0
	Γυναίκα	170	68,0
Ηλικία (έτη)	18–30	52	20,8
	31–50	122	48,8
	51 και άνω	76	30,4

**Πίνακας 2.** Συσχέτιση φύλου με την ηλικιακή ομάδα.

Ηλικία (έτη)	Άρρεν	Θήλυ	Σύνολο
18-30	16	36	52
31-50	38	84	122
51+	26	50	76
Σύνολο	80	170	250

**Πίνακας 3.** Ερωτήσεις τύπου «Ναι/όχι».

Ερώτηση	Απάντηση	n	%
Ανήκετε εσείς ή κάποιο άτομο από το στενό σας περιβάλλον σε ευπαθή ομάδα;	Ναι	148	59,2
	Όχι	102	40,8
Θεωρείτε ότι η χρήση αντισηπτικών και το συχνό πλύσιμο των χεριών είναι σημαντικό μέσο πρόληψης για την COVID-19;	Ναι	240	96,0
	Όχι	10	4,0
Έχετε μπει σε ατομική καραντίνα λόγω COVID-19;	Ναι	30	12,0
	Όχι	220	88,0
Θεωρείτε ότι η χρήση μάσκας από όλους είναι απαραίτητη για την προστασία σας από την COVID-19;	Ναι	213	85,2
	Όχι	37	14,8

τους στο ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμη, καθώς και για τον χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Έγινε γνωστό ότι οι απαντήσεις τους θα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς και ότι η συμμετοχή τους στη μελέτη ήταν εθελοντική και μπορούσε να τερματιστεί ανά πάσα στιγμή και δίχως να απαιτηθεί αιτιολόγηση. Επί πλέον, ενημερώθηκαν ότι με τη συμμετοχή τους στην έρευνα δεν εκτίθεντο σε κίνδυνο και ότι τα ανώνυμα δεδομένα τους θα αποθηκευτούν και θα μελετηθούν με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία θα δοθούν προς δημοσίευση, διατηρώντας την πλήρη ανωνυμία τους. Η μελέτη έλαβε έγκριση από την Επιτροπή Βιοηθικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (αριθμός πρωτοκόλλου 6339/23.3.2021).

**Στατιστική ανάλυση**

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, αναλύθηκαν με τη χρήση του λογισμικού προγράμματος Statistical Package for Social Sciences (SPSS). Το Chi-square test χρησιμοποιήθηκε για τη διαπίστωση της συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών με τις απαντήσεις. Ως ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν το φύλο και οι ηλικιακές ομάδες. Το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε σε  $p < 0,05$ .

**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ**

Τα ευρήματα σχετικά με τα δημογραφικά δεδομένα, καθώς και το ηλικιακό μοτίβο συναρτήσε του φύλου των συμμετεχόντων, παρουσιάζονται στους πίνακες 1 και 2.

**Πίνακας 4.** Ερωτήσεις τύπου Likert-4.

Ερώτηση	Απάντηση	n	%
Από την αρχή της πανδημίας στη χώρα μας έχουν περιοριστεί οι κοινωνικές σας συναναστροφές λόγω του επαγγέλματός σας;	Πολύ	93	37,2
	Αρκετά	92	36,8
	Ελάχιστα	43	17,2
	Καθόλου	22	8,8
Έχουν αλλάξει οι συνθήκες εργασίας σας λόγω της πανδημίας;	Πολύ	131	52,4
	Αρκετά	74	29,6
	Ελάχιστα	30	12,0
	Καθόλου	15	6,0
Το εισόδημά σας έχει επηρεαστεί αρνητικά λόγω της πανδημίας;	Πολύ	38	15,2
	Αρκετά	56	22,4
	Ελάχιστα	46	18,4
	Καθόλου	110	44,0
Πόσο ανησυχείτε για την υγεία των συγγενών και των φίλων σας;	Πολύ	145	58,0
	Αρκετά	86	34,4
	Ελάχιστα	19	7,6
	Καθόλου	0	0,0
Πόσο έχει επηρεαστεί η ζωή σας από την πανδημία;	Πολύ	104	41,6
	Αρκετά	117	46,8
	Ελάχιστα	26	10,4
	Καθόλου	3	1,2
Κατά τη διάρκεια της πανδημίας νιώσατε πιο κοντά με την οικογένειά σας;	Πολύ	76	30,4
	Αρκετά	108	43,2
	Ελάχιστα	51	20,4
	Καθόλου	15	6,0
Αισθάνεστε φόβο σχετικά με την υγεία σας;	Πολύ	20	8,0
	Αρκετά	104	41,6
	Ελάχιστα	92	36,8
	Καθόλου	34	13,6
Κατά τη διάρκεια της πανδημίας αντιμετώπιζετε πρόβλημα με τον ύπνο σας;	Πολύ	21	8,4
	Αρκετά	39	15,6
	Ελάχιστα	78	31,2
	Καθόλου	112	44,8
Πόσο ανησυχείτε για το μέλλον σας;	Πολύ	51	20,4
	Αρκετά	126	50,4
	Ελάχιστα	60	24,0
	Καθόλου	13	5,2
Θεωρείτε ότι οι κοινωνικές παροχές κατά τη διάρκεια της πανδημίας είναι επαρκείς;	Πολύ	9	3,6
	Αρκετά	73	29,2
	Ελάχιστα	121	48,4
	Καθόλου	47	18,8

Όσον αφορά στη χρήση αντισηπτικών και το συχνό πλύσιμο των χεριών ως σημαντικό μέσο πρόληψης για την COVID-19, προέκυψε ότι δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική

**Πίνακας 5.** Ερωτήσεις 1–24 του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη της επίδρασης της πανδημίας COVID-19 στην ελληνική κοινωνία.

Ερώτηση	Απάντηση	n	%
Έχετε κάνει κάτι από τα παρακάτω για να διαπιστώσετε αν έχετε COVID-19;	Θερμομέτρηση	111	44,4
	Διαγνωστικό έλεγχο	93	37,2
	Παρακολούθηση ύποπτων συμπτωμάτων	84	33,6
	Τίποτα	60	24,0
Για να αντιμετωπίσετε τον φόβο της πανδημίας δεχθήκατε βοήθεια από:	Οικογένεια	76	30,4
	Φίλους	67	26,8
	Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	22	8,8
	Μέσα μαζικής ενημέρωσης	23	9,2
	Γραμμές ψυχολογικής στήριξης	1	0,4
	Τίποτα	143	57,2
Κατά τη διάρκεια της πανδημίας αποφεύγατε:	Τις χειραψίες/αγκαλιές/φιλιά	210	84,0
	Τους χώρους μαζικής εστίασης	200	80,0
	Τα μέσα μαζικής μεταφοράς	191	76,4
	Τους ανθρώπους που παρουσιάζουν συμπτώματα COVID-19	189	75,6
	Τίποτα	10	4,0
Η γενικότερη κατάσταση της υγείας σας είναι:	Άριστη	106	42,4
	Καλή	128	51,2
	Μέτρια	16	6,4
	Κακή	0	0,0
Τα συναισθήματά σας για την COVID-19 είναι:	Φόβος	97	38,8
	Αβεβαιότητα	164	65,6
	Λύπη	29	11,6
	Απελπισία	29	11,6
	Ανησυχία	174	69,6
	Άγχος	99	39,6
	Αγανάκτηση	85	34,0
	Εξάντληση	73	29,2
	Θυμός	74	29,6
	Τίποτα από τα παραπάνω	7	2,8
Κατά τη διάρκεια της πανδημίας έχετε διάθεση για:	Σωματική άσκηση	99	39,6
	Περίπατο/περπάτημα	184	73,6
	Ανάγνωση βιβλίων	97	38,8
	Κοινωνικές επαφές	104	41,6
	Τίποτα	20	8,0
Τα μέτρα πρόληψης που ελήφθησαν από το κράτος θεωρείτε ότι είναι:	Επαρκή	56	22,4
	Ανεπαρκή	100	40,0
	Αυστηρά	49	19,6
	Ελαστικά	38	15,2
	Άσκοπα	56	22,4
	Αποτελεσματικά	36	14,4
Εφόσον κυκλοφορήσει το εμβόλιο για την COVID-19 θα το λάβετε;	Ναι	86	34,4
	Όχι	104	41,6
	Ό,τι μου προτείνει ο ιατρός μου	60	24,0

διαφορά ούτε ως προς το φύλο ( $\chi^2 (1)=1,551, p=0,213$ ), ούτε ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2 (2)=5,281, p=0,071$ ).

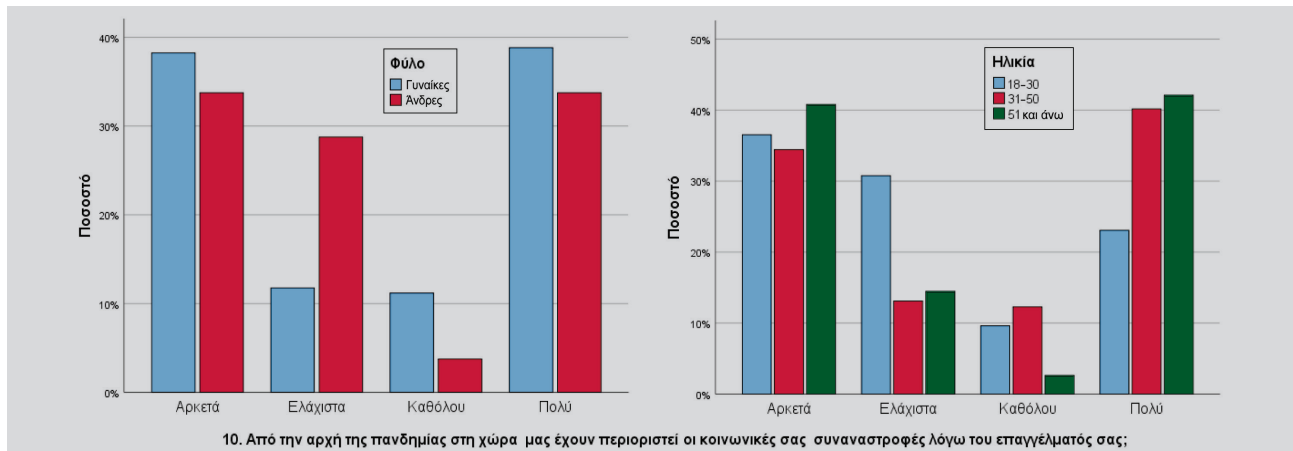
Αναφορικά με την ερώτηση «Έχετε μπει σε ατομική καραντίνα λόγω ασθένειας δικής σας ή κάποιου άλλου από COVID-19;», δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2 (1)=2,012, p=0,156$ ).

Αναφορικά με την ερώτηση «Από την αρχή της πανδημίας στη χώρα μας έχουν περιοριστεί οι κοινωνικές σας συναστροφές λόγω του επαγγέλματός σας;», διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2 (3)=13,208, p=0,004$ ). Συγκεκριμένα, οι άνδρες απάντησαν πιο συχνά ότι επηρεάστηκαν «ελάχιστα» οι κοινωνικές συναστροφές τους λόγω του επαγγέλματός τους. Επίσης, στατιστικά σημαντική διαφορά προέκυψε και ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2 (6)=16,182, p=0,013$ ). Συγκεκριμένα, τα άτομα της ηλικιακής ομάδας των 18–30 ετών απάντησαν συχνότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες ότι επηρεάστηκαν «ελάχιστα» οι συναστροφές τους, όπως φαίνεται στην εικόνα 1.

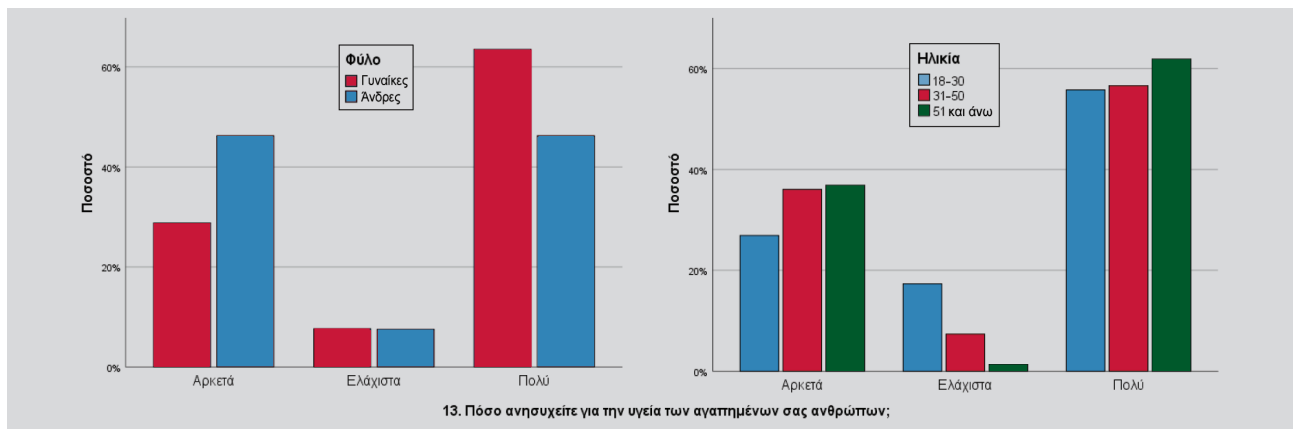
Αναφορικά με την ερώτηση «Έχουν αλλάξει οι συνθήκες εργασίας σας λόγω πανδημίας;», δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά ούτε ως προς το φύλο ( $\chi^2 (3)=4,047, p=0,256$ ) ούτε ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2 (6)=4,984, p=0,546$ ).

Αναφορικά με την ερώτηση «Το εισόδημά σας έχει επηρεαστεί αρνητικά λόγω πανδημίας;», δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά ούτε ως προς το φύλο ( $\chi^2 (3)=7,221, p=0,065$ ) ούτε ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2 (6)=6,891, p=0,331$ ).

Αναφορικά με την ερώτηση «Πόσο ανησυχείτε για την υγεία των αγαπημένων σας ανθρώπων;», βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2 (2)=7,604, p=0,022$ ). Συγκεκριμένα, οι άνδρες απάντησαν πιο συχνά ότι ανησυχούσαν «αρκετά», ενώ οι γυναίκες συχνότερα ότι ανησυχούσαν «πολύ» για την υγεία των αγαπημένων τους ανθρώπων (εικ. 2). Στατιστικά σημαντική ήταν η διαφορά και ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2 (4)=11,762, p=0,019$ ). Οι συμμετέχοντες ηλικίας 18–30 ετών ανησυχούσαν λιγότερο



**Εικόνα 1.** Στατιστικά σημαντικές διαφορές λόγω του φύλου (αριστερά) και λόγω της ηλικίας (δεξιά) σε σχέση με τον περιορισμό των κοινωνικών συναστροφών εξ αιτίας του επαγγέλματος.

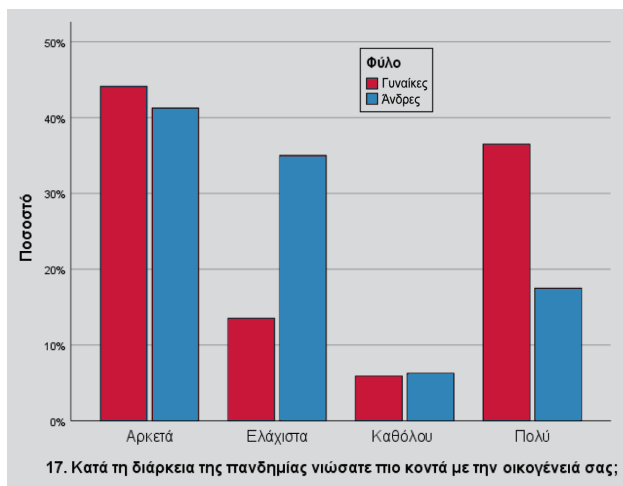


**Εικόνα 2.** Στατιστικά σημαντικές διαφορές λόγω του φύλου (αριστερά) και λόγω της ηλικίας (δεξιά) σε σχέση με το κατά πόσο υπάρχει ανησυχία για την υγεία των συγγενών και των φίλων.

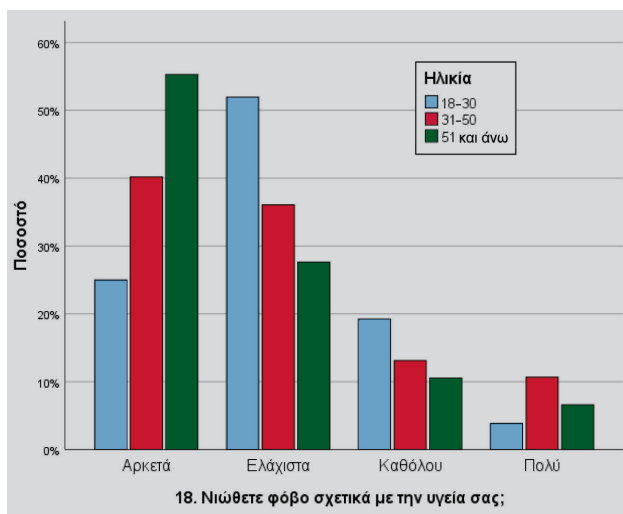
για την υγεία των αγαπημένων τους ανθρώπων σε σχέση με τις άλλες δύο ηλικιακές ομάδες, καθώς απάντησαν συχνότερα «ελάχιστα».

Αναφορικά με την ερώτηση «Κατά τη διάρκεια της πανδημίας νιώσατε πιο κοντά με την οικογένειά σας;» (εικ. 3), προέκυψε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2(3)=18,849, p<0,0001$ ). Συγκεκριμένα, οι άνδρες απάντησαν συχνότερα ότι αισθάνονταν «ελάχιστα» πιο κοντά με την οικογένειά τους σε σχέση με τις γυναίκες. Αναφορικά με τις ηλικιακές ομάδες, η διαφορά δεν ήταν στατιστικά σημαντική ( $\chi^2(6)=12,429, p=0,053$ ).

Αναφορικά με την ερώτηση «Νιώθετε φόβο σχετικά με την υγεία σας;» (εικ. 4), δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική



**Εικόνα 3.** Στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το φύλο και την ερώτηση σχετικά με το αν οι συμμετέχοντες ένιωσαν να έρχονται πιο κοντά με την οικογένειά τους.



**Εικόνα 4.** Στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς την ηλικία και την ύπαρξη φόβου σχετικά με την υγεία.

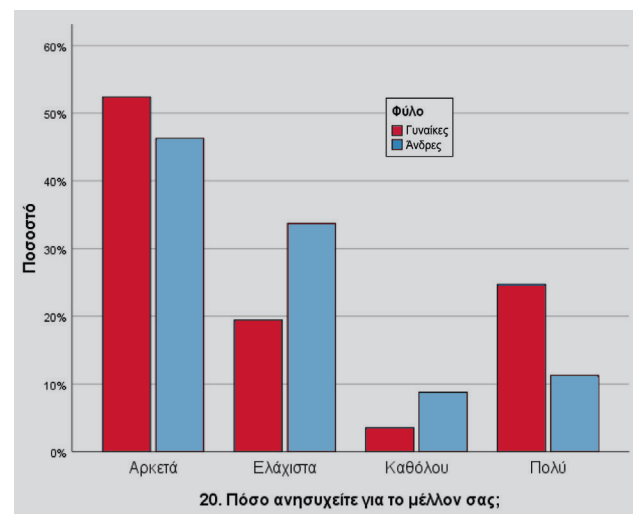
κή διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2(3)=4,345, p=0,227$ ), σε αντίθεση με τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2(6)=16,051, p=0,013$ ). Συγκεκριμένα, τα άτομα της ηλικιακής ομάδας των 31-50 ετών και 51 και άνω απάντησαν πιο συχνά ότι αισθάνονταν «αρκετά» ή «πολύ» φόβο σχετικά με την υγεία τους, συγκριτικά με τα άτομα της ηλικίας των 18-30 ετών, τα οποία απάντησαν συχνότερα «ελάχιστα».

Αναφορικά με την ερώτηση «Κατά τη διάρκεια της πανδημίας αντιμετωπίζετε πρόβλημα με τον ύπνο σας;» (εικ. 5), δεν αποδείχθηκε στατιστικά σημαντική η διαφορά ούτε ως προς το φύλο ( $\chi^2(3)=3,955, p=0,266$ ) ούτε ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2(6)=3,394, p=0,758$ ).

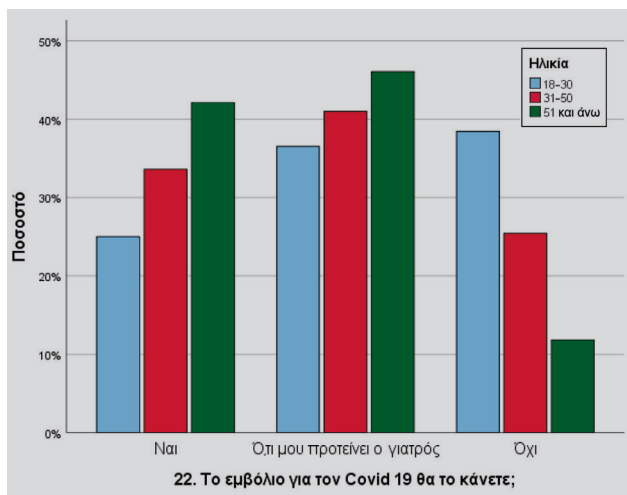
Αναφορικά με την ερώτηση «Πόσο ανησυχείτε για το μέλλον σας;», η διαφορά ήταν στατιστικά σημαντική ως προς το φύλο ( $\chi^2(3)=12,741, p=0,005$ ). Συγκεκριμένα, οι γυναίκες απάντησαν πιο συχνά ότι ανησυχούσαν «πολύ» και «αρκετά» σε σχέση με τους άνδρες. Όσον αφορά στις ηλικιακές ομάδες, δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική διαφορά ( $\chi^2(6)=2,901, p=0,821$ ).

Αναφορικά με την ερώτηση «Θα λάβετε το εμβόλιο για την COVID-19;» (εικ. 6), δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2(2)=3,504, p=0,173$ ), αλλά η διαφορά ήταν στατιστικά σημαντική ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2(4)=12,676, p=0,013$ ). Συγκεκριμένα, τα άτομα που ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα των 18-30 ετών απάντησαν συχνότερα «όχι», σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες.

Αναφορικά με την ερώτηση «Θεωρείτε ότι οι κοινωνικές παροχές που δόθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας ήταν επαρκείς;», δεν αποδείχθηκε στατιστικά σημαντική



**Εικόνα 5.** Στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το φύλο και την ανησυχία για το μέλλον.



**Εικόνα 6.** Στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς την ηλικία και την πρόθεση να λάβουν το εμβόλιο κατά της λοίμωξης COVID-19.

η διαφορά ως προς το φύλο ( $\chi^2(3)=1,091, p=0,779$ ) και ως προς τις ηλικιακές ομάδες ( $\chi^2(6)=3,456, p=0,750$ ).

**ΣΥΖΗΤΗΣΗ**

Η πανδημία της COVID-19 έχει αλλάξει σε θεμελιώδες επίπεδο τον κόσμο, αναγκάζοντας θεσμούς με άλλοτε διαφορετικές λειτουργίες να αναλαμβάνουν ρόλους ώστε να γίνει αποτελεσματικότερη η διαχείριση της κρίσης. Συγκεκριμένα, μετά την εκδήλωση της πανδημίας το κράτος θέτει σε προτεραιότητα την ανθρώπινη υγεία σε βάρος της ανάπτυξης της οικονομίας.<sup>10</sup> Με την αλλαγή του ρόλου του κράτους και την επιβολή μέτρων εγκλεισμού είναι φυσικό να αλλάζει διαρκώς η κοινωνία, η αντίληψη του ατόμου για την κοινωνία και το ίδιο το άτομο.<sup>11</sup>

Υπό αυτές τις νέες συνθήκες, ο Έλληνας πολίτης καλείται να πειθαρχήσει προς όφελος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, παραχωρώντας έως έναν βαθμό κάποιες από τις ατομικές του ελευθερίες, με αποτέλεσμα τις αρνητικές επιπτώσεις σε ατομικό επίπεδο. Σχετικά με την υγεία, παρατηρήθηκε έντονη ανησυχία για τις συνέπειες της προσβολής από τον ιό, αλλά ταυτόχρονα και για τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των μέτρων εγκλεισμού σε ψυχολογικό επίπεδο. Σημαντικό εύρημα της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η ανησυχία των γυναικών. Φάνηκε ότι οι γυναίκες ανησυχούν πολύ περισσότερο, σε σχέση με τους άνδρες, ως προς το μέλλον και ως προς την ασφάλεια των συγγενών τους. Αυτό υποδηλώνει ένα επιβαρυνμένο ψυχολογικό προφίλ των γυναικών στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα, οι γυναίκες δήλωσαν ότι την περίοδο της πανδημίας ήλθαν πιο κοντά με την οικογένειά τους και περιόρισαν τις λοιπές κοινωνικές συναναστροφές.

Αυτό συνάδει με τις προηγούμενες απαντήσεις τους και φανερώνει ένα μοτίβο ψυχοκοινωνικής συμπεριφοράς που τις θέτει σε υψηλό κίνδυνο όσον αφορά στην ψυχική τους υγεία, τουλάχιστον σε σχέση με τους άνδρες.

Σε περιόδους όπου το άτομο περιορίζει σημαντικά τη φυσική του δραστηριότητα τείνει να παρουσιάζει απότομη απώλεια μυϊκής μάζας με ταυτόχρονη αύξηση του λιπώδους ιστού. Ως επακόλουθο αυξάνεται η πιθανότητα ανάπτυξης χρόνιων νοσημάτων.<sup>12,13</sup> Επί πλέον, η μείωση της φυσικής δραστηριότητας έχει συνδεθεί με επιβάρυνση της ψυχικής υγείας του ατόμου, γεγονός που αποτυπώνεται στη λειτουργία του ύπνου.<sup>14</sup> Η διαταραχή της ποιότητας του ύπνου είναι συνδεδεμένη με χρόνια ψυχικά νοσήματα. Σε συνθήκες εγκλεισμού διαπιστώνεται αρνητική σχέση μεταξύ της ποιότητας του ύπνου και της διάρκειάς του.<sup>15,16</sup>

Μια ομάδα ατόμων που φαίνεται να βιώνει και να αντιμετωπίζει πιο δύσκολα την κατάσταση των μέτρων εγκλεισμού είναι τα άτομα εκείνα που πάσχουν από κάποιο χρόνιο νόσημα.<sup>17</sup> Ωστόσο, αποδεικνύεται από τη μελέτη ότι ο καθοριστικός παράγοντας που σχετίζεται με την κατάθλιψη και το άγχος είναι η ένταση των αρνητικών συναισθημάτων που έχει το άτομο σε σχέση με τη νόσο (φόβος, θυμός, θλίψη, αναστάτωση).<sup>15</sup> Είναι φανερό ότι ο κύριος φόβος των Ελλήνων αναφορικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας αφορά στην οικονομία τόσο σε εθνικό όσο και σε ατομικό επίπεδο.<sup>11</sup> Η αβεβαιότητα για το μέλλον της οικονομίας και η ανικανότητα του ατόμου να αντεπεξέλθει σε αυτή φαίνεται να σχετίζονται με αυξημένα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης, που συναρτώνται άμεσα και με τη χρονική διάρκεια επιβολής των προστατευτικών μέτρων.<sup>17</sup> Άλλος ένας σημαντικός παράγοντας είναι η ηλικία. Από τον εγκλεισμό φάνηκε να επηρεάζονται περισσότερο οι νεότεροι και οι ηλικιωμένοι.<sup>17,18</sup> Ίσως τα σχετικά συμπεράσματα να δικαιολογούν τα ευρήματα της παρούσας έρευνας όσον αφορά στην ηλικία. Οι νέοι ηλικίας 18-30 ετών στην Ελλάδα δήλωσαν ότι ανησυχούσαν λιγότερο για την υγεία τους, μείωσαν λιγότερο τις κοινωνικές τους συναναστροφές και εμφανίστηκαν σημαντικά περισσότερο αρνητικοί προς το εμβόλιο, σε σχέση με τα άτομα ηλικίας >30 ετών. Αυτό μπορεί να δικαιολογείται από τον μειωμένο κίνδυνο ανάπτυξης σοβαρής λοίμωξης στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Ίσως όμως να οφειλόταν στην ιδιαίτερη ψυχική πίεση που τους ασκείται στο πλαίσιο των μέτρων προστασίας.

Συμπερασματικά, η πανδημία COVID-19 έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής των σύγχρονων κοινωνιών, τροποποιώντας πρότυπα διαβίωσης που έχουν καθιερωθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Στην Ελλάδα, η εφαρμογή των μέτρων εγκλεισμού επιφέρει σίγουρα αρνητικές επιπτώσεις

σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο, με τις γυναίκες να εμφανίζονται εντονότερα επηρεασμένες σε σχέση με τους άνδρες. Ωστόσο, τα οφέλη αυτών των μέτρων, μέσα από

τον περιορισμό της μετάδοσης της νόσου και τη μείωση των θανάτων, είναι εξαιρετικά ευεργετικά και αναγκαία για τη μείωση της πίεσης που δέχεται το σύστημα υγείας.

## ABSTRACT

### The socio-psychological impact of the COVID-19 pandemic on Greek society: A survey of Greek adults

K. TSAPOU,<sup>1</sup> E. PSARRA,<sup>1</sup> J. KONSTANTINOU,<sup>1</sup> D. KAVVADAS,<sup>1</sup> S. CHERISTANIDIS,<sup>1,2</sup>  
E. SIDIROPOULOS,<sup>1</sup> G. PAPAISIS<sup>1,3</sup>

<sup>1</sup>Post-Graduate Program "Health and Environmental Factors", Faculty of Health Sciences, School of Medicine, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, <sup>2</sup>Laboratory of Atmospheric Physics, Department of Physics, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, <sup>3</sup>Department of Clinical Pharmacology, Faculty of Health Sciences, School of Medicine, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece

*Archives of Hellenic Medicine 2022, 39(1):89–97*

**OBJECTIVE** To investigate the psychological and social impact of the COVID-19 pandemic and the resultant prolonged confinement, on Greek society. **METHOD** The study was conducted in the form of a survey conducted 3rd to 20th January 2021, using an electronic questionnaire consisting of 24 questions, distributed via the social media. The first two questions were to define the demographic characteristics, and the remaining questions were about the impact of the pandemic regarding various aspects of the participants' routine and to what degree they have been affected. **RESULTS** The study involved 250 respondents, 80 males and 170 females, all adults. Of the participants, 88.4% stated that they have been intensely affected by the pandemic, and 70.8% that they were quite worried about the future. Female participants appeared to have been affected to a greater degree. The modification of their daily activities, and the constant concern for the future and about the health of their loved ones, was significantly greater than that of the males. **CONCLUSIONS** The ongoing pandemic, with the mobilization of quarantine and other isolating measures, poses social and economic risks for the population. The activities and the mental and psychological health of the people have been greatly affected by the burden of the knowledge of these risks.

**Key words:** Age, COVID-19, Gender, Greece, Quarantine, Society

## Βιβλιογραφία

1. KAVVADAS D, STOILA N, TSOPANOGLU E, PAPAMITSOU T, KAVVADA A, SIOGA A. From the Athenian plague to Covid-19: A historical review of epidemics and their impact on mental health. *Arch Hellen Med* 2021, 38:448–458
2. LALCHHANDAMA K. The chronicles of coronaviruses: The electron microscope, the doughnut, and the spike. *Science Vision* 2020, 20:78–92
3. PAYNE S. Family Coronaviridae. *Viruses* 2017:149–158
4. SHI Y, WANG G, CAI XP, DENG JW, ZHENG L, ZHU HH ET AL. An overview of Covid-19. *J Zhejiang Univ Sci B* 2020, 21:343–360
5. WORLD HEALTH ORGANIZATION. Transmission of SARS-CoV-2: Implications for infection prevention precautions: Scientific brief, 09 July 2020. WHO, 2020:1–10
6. PASCARELLA G, STRUMIA A, PILIEGO C, BRUNO F, DEL BUONO R, COSTA F ET AL. Covid-19 diagnosis and management: A comprehensive review. *J Intern Med* 2020, 288:192–206
7. MORENS DM, DASZAK P, MARKEL H, TAUBENBERGER JK. Pandemic Covid-19 joins history's pandemic legion. *mBio* 2020, 11:e00812-20
8. WILDER-SMITH A, FREEDMAN DO. Isolation, quarantine, social distancing and community containment: Pivotal role for old-style public health measures in the novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak. *J Travel Med* 2020, 27:taaa020
9. MACKENZIE JS, SMITH DW. Covid-19 – a novel zoonotic disease: A review of the disease, the virus, and public health measures. *Asia Pac J Public Heal* 2020, 32:145–153
10. FOUDA A, MAHMOUDI N, MOY N, PAOLUCCI F. The Covid-19 pandemic in Greece, Iceland, New Zealand, and Singapore: Health policies and lessons learned. *Health Policy Technol* 2020, 9:510–524
11. ΧΤΟΥΡΗΣ Σ, ΖΗΣΗ Α. Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid-19 το 2020. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 2020, 154:41–64
12. NARICI M, DE VITO G, FRANCHI M, PAOLI A, MORO T, MARCOLIN G ET AL. Impact of sedentarism due to the Covid-19 home confinement on neuromuscular, cardiovascular and metabolic health: Physiological and pathophysiological implications



- and recommendations for physical and nutritional countermeasures. *Eur J Sport Sci* 2020, 12:1–22
13. PELUSO MAM, GUERRA DE ANDRADE LHS. Physical activity and mental health: The association between exercise and mood. *Clinics (Sao Paulo)* 2005, 60:61–70
  14. POTTER GDM, SKENE DJ, ARENDT J, CADE JE, GRANT PJ, HARDIE LJ. Circadian rhythm and sleep disruption: Causes, metabolic consequences, and countermeasures. *Endocr Rev* 2016, 37:584–608
  15. ALTENA E, MICOULAUD-FRANCHI JA, GEOFFROY PA, SANZ-ARIGITA E, BIOULAC S, PHILIP P. The bidirectional relation between emotional reactivity and sleep: From disruption to recovery. *Behav Neurosci* 2016, 130:336–350
  16. DELLAZZO L, LUIGI M, GIGUÈRE CÉ, GOULET MH, DUMAIS A. Is mental illness associated with placement into solitary confinement in correctional settings? A systematic review and meta-analysis. *Int J Ment Health Nurs* 2020, 29:576–589
  17. SKAPINAKIS P, BELLOS S, OIKONOMOU A, DIMITRIADIS G, GKIKAS P, PERDIKARI E ET AL. Depression and its relationship with coping strategies and illness perceptions during the Covid-19 lockdown in Greece: A cross-sectional survey of the population. *Depress Res Treat* 2020, 2020:3158954
  18. KAVVADAS D, PAPAMITSOUT, CHERISTANIDIS S, KOUNNOU V. Emotional crisis during the pandemic: A mini-analysis in children and adolescents. *Arch Hellen Med* 2021, 38:237–239
- Corresponding author:*
- D. Kavvadas, Post-Graduate Program “Health and Environmental Factors”, Faculty of Health Sciences, School of Medicine, Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece  
e-mail: kavvadas@auth.gr
-